



James Joyce

BÜYÜK YAZARIN
GİZLİ EVRENİ



Arthur Power

Çeviren: Aude Savan



JAMES JOYCE

İÇİNDEKİLER



ÖNSÖZ	7
1974 BASKISINA ÖNSÖZ	17
SUNUŞ	21
PARİS'E YOLCULUĞUM	23
TİYATRO SANATINA DAİR	41
YALNIZLIK VE JOYCE	55
İNGİLİZ ROMANI	63
DİN VE JOYCE	68
RUS EDEBİYATINA DAİR	71
GÜNDEME VE AİDİYETE DAİR	83
BAY VE BAYAN JOYCE	89
GERÇEKÇİLİK VE ROMANTİZM	96
FRANSIZ EDEBİYATINA DAİR	101
ROMANDA MİZAH VE ULYSSES	113
MEDENİYET VE SANAT	118
ROMANTİK EDEBİYAT VE ULYSSES	126
GELENEK, MODERN SANATLAR VE JOYCE	130
JOYCE'A VEDA	137



Sunuş



Bu sohbetlerde Joyce ile çeşitli zamanlardaki konuşmalarımızın bir kısmını yeniden düzenlemeye çalıştım; bunun için, kendisiyle geçirdiğim akşamların sonunda eve geldiğimde aldığım notlardan yararlandım.

Şimdi bu notların ne kadar yetersiz olduğunu fark ediyorum çünkü söylenenlerin çoğu ya unutulmuş ya da eksik bir biçimde ifade edilmiş durumda. Böyle yetenekli bir adam hakkında bir fikir vermek için insanın, onunkine eşit bir yeteneğe sahip olması, zamanının sosyal ve psikolojik değişimlerini onun kadar derin bir biçimde idrak edebilmesi ve bunları dile getirmek için onun sahip olduğu, adeta ıstırap veren kabiliyete benzer bir kabiliyete sahip olması gerekir.

Ayrıca farklı mizaç ve fikre sahip olduğumuzdan, kendi görüşümü ifade etmenin derdine düştüğümü görüyorum. Yalnızca şunu söyleyebilirim ki durum böyleydi; ben çok konuşkan olduğumdan Joyce da haliyle sessizdi.

Bu sohbetleri ettiğimiz zamanlarda ben hayalperest genç bir adamdım. Sonradan bakış açım değişti ve artık Joyce'unkiyle daha çok örtüşüyor fakat o zamanlar öyle değildi ve ben de



bakış açımı o zamanlar olduğu şekliyle bıraktım. Okuyucuya gençlikteki kişiliğim ve ilgilerime dair daha net bir fikir verebilmek için kitaba İrlanda, Londra ve Paris'te geçirdiğim çocukluk ve gençliğimden kısaca bahsederek başladım.

ARTHUR POWER



Paris'e Yolculuğum



Küçük yaşlardaki Fransa aşkım herhalde içgüdüseldi çünkü daha on dört yaşındayken annemi, Fransızca'mızı geliştirmek için mükemmel bir fırsat olacağını söyleyerek Noel tatillerimizi Boulogne'da geçirmeye ikna ettiğimi hatırlıyorum. Manş Denizi'ni çarklı bir vapurla geçip dik bir yokuş üzerindeki Arnavut kaldırımli geniş bir sokağın ortasında, uzun koridorlarla dolu köhne, gürültülü bir otelde kalmıştık. Otelin karşısında gotik yapıda muazzam bir kilise vardı. Pazar günleri ayine katılmak için gittiğimiz bu kilisede şahit olduğum Fransız ayinleriyle İngiltere ve İrlanda'da gördüğüm ayinler arasındaki fark beni hayrete düşürmüştü. Kilisede sırtında siyah, örgü bir şal, başı örtülü bir kadın, cemaate tahta sandalyeler kiralıyordu; arkası yüksek, dar ve çok rahatsız olan bu sandalyeler diz çökmeyi bir işkenceye dönüştürüyor, vaaz sırasında oturmak için çevrilirken gürültüyle taş zeminde sürtülüyordu. Bir de komün-yondan önce elden ele dolaştırılan, içi küçük ekmek parçalarıyla dolu bir sepet; ibadet etmeye gelenlerin önüne bozuk para toplamak için uzatılan o uzun sopanın ucuna asılmış, yuvarlak, siyah ipekten torba ve nihayet, üç köşeli şapkası, altın uçlu bas-



tonu, kısa pantolonu ve ipek çoraplarıyla, okulumla birlikte pazar günleri gittiğimiz Hampstead'deki kilisede görev yapan ve sıradan siyah elbisesiyle ayaklarını sürüye sürüye ilerleyen ihtiyarın tam aksine, otoriter bir edayla yürüyen o azametli kilise görevlisi vardı.

Öğleden sonraları bu yabancı şehirde dolaşır, kafelerde oturup kısmen anlayabildiğim yabancı bir dilin mırıltularını dinlemekten mutluluk duyar ve önceden bildiğim tat ve kokulardan çok daha güzel olan farklı tat ve kokuların keyfini çıkarırdım. Mutlu bir şekilde kendi kendime şöyle mırıldanırdım: “Bana keyif veren şey işte bu.” Çünkü burada, kendimi ülkemde veya Londra'da hissettiğimden daha çok evimdeymişim gibi hissediyordum.

Hampstead'deki okulumda yalnızca bir araya toplanıp sürü halinde gezen kaba erkek çocuklarının gaddarlığından haberdardım; bu, nefret ettiğim ve karşılığında nefret edildiğim zorlu ve zalim bir dünyaydı ve bu yüzden hayatım kaçışı olmayan ıssız bir yerden ibaretti. Sanırım fazlasıyla hassastım; bu pişmanlık duyduğum bir husus çünkü bu sayede etrafımdakilere beni rahatsız etmeleri için mükemmel bir fırsat veriyordum. Fakat genç ve çekici bir Fransızca öğretmenin gelişiyile mutsuzluğum biraz hafifledi. Onun, çoğunlukla derslerimize giren ciddi ve kemikli yüzlü kadınlardan farklı olduğunu hemen anladım. Okula giderken bazen yanında yürümeme izin veriyordu; diğer yanında ise Rusborne adında uzun boylu, sarışın bir çocuk olurdu. Öğretmenin asıl ilgilendiği Rusborne'du – hayatım boyunca kaderim böyleydi. Rusborne sessiz ve sakin bir gençti ve benim coşkun hislerimin aksine o, Fransızca öğretmenin gösterdiği sevgiye karşı oldukça kayıtsız görünüyordu.

Zaman izlenimlerimi bulanık bir hale getirdi ve artık gençliğimi yalnızca loş bir sis içinde görebiliyorum; bazı şeyler öne



çıkıyor, bazıları ise kaybolup gitmiş. Fakat Matmazel'e dair hatıram en net olan hatıralarımdan biri; sanırım oldukça çekici bir bayandı çünkü hatırladığım kadarıyla biz yürürken, genç erkekler tuğladan bir duvara yaslanıp ona "Hanımefendi, size katılabilir miyiz?" diye sorardı.

Bu yürüyüşlerimizde Paris'ten bahsederdi; o canlı ve bana son derece büyüleyici gelen dünyaya dair tasvirlerini hatırlıyorum. "Ah, Paris" diye haykırırdı, "ne şahane! Burada sadece sis ve yağmur var" ve sonra babasının bir orkestra üyesi olduğu Opéra'yı anlatmaya koyulurdu – "muhteşem bir manzara – localar Verdi veya Rossini'nin bir operasına gelen 'kibar insanlar'la dolu oluyordu." Sonra dışarıdaki bulvarları, ışıkların alevini, insanlarla dolu kafeleri anlatırdı. Bir keresinde gençlikle dolup taşıdığı bir anda bana itimat ederek, genç âşığı eve geldiğinde bıyıklarını kıvrarak nasıl eğlendiğini anlatmıştı.

Paris hayatına dair tasvirleri, bilmediğim bir kaynaktan gelen gençlik hayallerimden hiç çıkmadı; fakat daha sonra Matmazel'in bende bir tür gizli atacılığı uyandırdığı fikri aklıma geldi. Ben bir Power'ım ve Power, Waterford çevresine yerleşmek üzere yüzyıllar önce Strongbow ile İrlanda'ya gelen Norman soyundan bir aile olan Poer'in – veya Poher – İrlanda dilindeki bozulmuş halidir. Aile armamız Fransız kökenlidir – armada Aziz Hubert efsanesinden alınmış olan, boynuzlarında haç taşıyan erkek bir geyik ve altında şu nişan yer almaktadır: *Per Crucem ad Coronam* (Haçtan Taca).

Büyükannem Bayan Kane, ailemin Fransız kökenine dikkat çekerdi; büyükannem Fransa'da büyümüş ve büyükbabamla Paris'teki İngiliz Konsolosluk'unda evlenmiş. Waterford'a gelin geldiğinde yaptığı ilk şey, aile konağının devasa, kare, Georgian mimarisinde inşa edilmiş ön cephesine, tıpkı bir Fransız şatosundakine benzer bir çıkıntı yapan granit, iki katlı, altıgen bir



balkon eklemek olmuş. Salon ve kütüphaneyi Lyons ve Courtray'den duvar kilimleriyle bezemiş; bunlardan birinde "Persephone'nin Hades'e İnişi", bir diğesinde ise "Kral Süleyman ile Saba Melikesi'nin Görüşmesi" yazıyordu. Kütüphaneye denizatlarını bir köpük seline süren Neptün'ü resmeden çok büyük bir duvar kilimi asmıştı. Misafir odasını yıldızlı mermerden sehpa ve aşk sohbeti eden zarif kadın çobanlar ile en az onlar kadar âşık görünen, iyi giyimli çobanların süslediği berjer kumaşıyla döşeli XVI. Louis tarzı bir sandalye ve kanepelik takımını ile döşemişti; tüm bunlar artık çok eskide kalmış olan bir dünyaya, aristokrat dünyasına aitti.

Çok küçükken orayı ziyaret edişim, her şeyin zan ve hayalden ibaret olduğu o yaştaki zihnimde herhalde derin bir iz bırakmıştı: Georgian mimarisindeki o eski ev, duvar kilimleri, yıldızlı mobilyalar, aynalar ve açık mavi renk berjer misafir odası takımı, evi çevreleyen çayır ve çalılar, ön taraftaki kırın aşağısında ağaçların arasından parıldayan nehir ve büyükannemin çalkantılı ve dalgalı Suir Nehri'ni saklamak için diktiği ağaçlar – bu nehir gelgitli olduğundan her zaman ya yukarıya, Waterford şehrine doğru ya da şamandıralara çarpıp köpürerek geniş aralıklı, çamurlu kıyıların arasından aşağıya doğru şiddetli bir akıntıyla akardı. Büyükannemi hiç görmedim fakat bana nehrin önünü kapatmaya çalıştığını söylediler.

Gençliğe özgü coşkunu sevgimi Fransız Matmazel'e vermiştim. Haftada iki kez, İrlandalı bir papazdan ders almak üzere Hampstead'deki küçük Roma Katolik kilisesine giderdik; bu papaz yakışıklı ve tıpkı bir azize benzeyen yaşlı bir adamdı ve benzi kâğıt gibiydi. Bütün erkek çocukları tütsü, çiçek ve papaz çüppesi kokularıyla çevrili, kutsal eşyaların saklandığı odadaki bir sırada otururduk. O zaman bile bu papazın dinle ilgili savlarından etkilenmediğimi hatırlıyorum; kendisi de bunu fark



etmiş ve geleceğin bir isyankârını ortaya çıkardığını hissetmişti. Dersin ortasında durduğunu ve bana bakarak, “Başına ne geleceğini biliyorum” dediğini hatırlıyorum; o zaman ne anlama geldiğini anlamasam da bugün bu sözleri hâlâ hatırlıyorum. Galiba Roma Katolik cemaatinin inanan bir üyesi olarak kalmayacağımı kastetmişti. Fakat yine de ben, beklenmeyen gizemli bir olayın mucizevi bir şekilde dünyamı değiştirip bana mutluluk getireceğini umarak o büyük günü heyecanla bekliyordum.

Ayinde bir müzisyenin kızı olan Matmazel org çalacaktı; güçlü bir çocuk olduğumu söyleyerek orgu körüklemek için beni seçtiği zaman ne kadar mutlu olduğumu hatırlıyorum. İlk Komünyon’umdan önce müzik odasında Matmazel’le yalnız kalmaktan alacağımı umduğum haz, örümcek ağlarıyla kaplı bir delikte durup eski, ahşap bir sapı yukarı aşağı hareket ettirmem gerektiğini öğrendiğimde bir hayli azalmıştı. Aslında bunu yapmaktan o kadar sıkılmış ve yorulmuştum ki birçok kez durdum ve orgdan yalnızca zayıf bir gıcırta sesi çıktı; Matmazel de “Neler oluyor?” diye feryat etti. Orgu, görevimi yerine getirmekten çok, sevgimden tekrar körüklemeye başladım fakat Aşai Rabbani ayinine kesinlikle böyle hazırlanmak gibi bir fikrim yoktu.

O önemli an geldiğinde Matmazel beni çağırdı ve birlikte kiliseye yukarıdan bakan, koro için ayrılan balkonun önündeki korkulukların önünde diz çöktük. Sonra aşağı inmek için ayağa kalkarken beni öptü; bu, yıllar geçse de çok net hatırladığım bir an. Dudağımda insani aşkın iziyle, o dar, dönen merdivenlerden ilahi aşkı bulmak için indim – ve bu, hayatım boyunca tekrar yapmaya çalıştığım bir şey oldu.

Hiçbir İngiliz veya İrlandalı kadın onun yaptığı şeyi yapmazdı (yine de İrlandalı kadınların böyle bir şeyi yapma ihti-



mali daha fazladır). Fakat Latinler sevgiye mistik bir nitelik katar. Bu, Roma Katolikliğiyle büyüyen nesillerin neticesidir. İspanya'dayken, fotoğrafçı vitrinlerinde gördüğüm genç İspanyol çiftlerin fotoğraflarına hayran kalırdım; tepesinde kaplumbağa kabuğu desenli taraklı bir toka olan dantel şalları içindeki o esmer tenli, pürüzsüz yanaklı, ciddi görünüşlü gelinler ve beyaz gömlek, takım elbisesi içinde, gelinler kadar ciddi görünen damatlar. Öyle ki insan bu birleşmenin kutsal bir niteliği olması gerektiğini düşünüyordu.

Fransızlar'ın evlilikleri belki de daha dünyevi idi. Fakat insan bunlarda yine de aynı kutsallığa dair bir şeyler olduğunu hissediyor. Matmazel'in, müzik odasında bir arada bulunmama karar vermesine ve komünyonu inmeden önce beni öpmesine neden olan şey de şüphesiz buydu – bilhassa Fransızlar'a özgü olan bir kurnazlık ve oyun.

Söylemeye ne hacet; beklediğimden çok daha şaşırtıcı bir biçimde gerçekleşmiş olsa da, dünyamın değişeceğine dair umudum gerçek olduğu için son derece mutlu bir gün geçirdim. Herhangi kötü bir temas bu kutsallık hissimi bozar korkusuyla günün geri kalanını mümkün olduğunca yalnız geçirmeye gayret ettim. Şimdi tüm bunlar çok geride kalmış gibi görünüyor fakat geçmişe döndüğümde hatırladığım bu hatıralar, aklımın bir köşesinde neden hep Fransa ve özellikle de Paris'e dair hayaller kurduğumu açıklıyor.

Birinci Dünya Savaşı bitip sayısız sağlık kurulundan geçtikten sonra ordudan terhis edildim ve ancak o zaman emelimi fark edebildim. Önce İtalya'ya gittim ve Floransa'ya ugradım. Eski konaklarda verilen partilerin keyfini çıkardım; vahşi Arno Nehri bu konakların yanından akıyordu ve yaklaşık yüz metre



aşağıda üzerinde evler olan ünlü Jeweler's Bridge⁵ vardı. O zamanın Floransalıları, hayat dolu ataları kadar canlı ve neşeli görünüyordu.

Sonra Roma'ya gittim ve burada birçok müze gezdim fakat sonunda geçmişe ait bu devasa koleksiyonlar canımı sıktı. Oysa ki ben, sanatın yaşayan bir şey olmasını ve ortaya çıktığı stüdyolara giderek, boya tuvalin üstünde hâlâ kurumamışken veya söz konusu olan bir yazarsa, düzeltmeler hâlâ sayfaların üstündeyken bu sanat eserlerinin sahipleriyle tanışmak istiyordum. Diğer bir deyişle hedefim Paris'ti.

İtalya'daki bu seyahatimin ardından nihayet Fransa'nın başkentine vardım; o zamanlar İtalya'da her yerde grev yapıldığı için zor geçen yolculuktan bitap düşmüştüm. Nadiren tıka basa dolu olan trenlerden birine bindim; buralarda yetkililer zamanlarını koridorlarda bir aşağı bir yukarı yürüyüp yolcuları taciz ederek ve koridorlarda yığılmış bagajları kenarlara tekmeleyerek geçiriyordu. Nihayet yolcuğun sonuna gelmiş olmaktan minnettar bir şekilde yerimden fırladım ve St. Lazarre Garı'nın yanında bulunan Hôtel Terminus'a gittim; bu otel, sürekli gelen gidenlerle ve koridorda yığılı bagajlarla dolu gar gibi gürültülü ve hareketli bir yerdi.

Birkaç gün şehri gezdikten sonra öğrencilerin ve bildiğim kadarıyla sanatçıların yaşadığı Quartier latin'a taşınmaya karar verdim. Place de la Sorbonne'da harika bir şekilde ışıklandırılmış Café d'Harcourt'a bakan bir otel bulduğuma çok seviniştim. Hôtel Moderne adındaki bu otelin, ismine rağmen çok

5 Yazar burada, Arno Nehri'nin üzerinde kurulu Ponte Vecchio adındaki köprüden bahsetmektedir. Ponte Vecchio'nun Türkçe anlamı "Eski Köprü"dür fakat üzerinde birçok kuyumcu bulunduğu için yazar bu köprü için "Kuyumcu Köprüsü" gibi bir karşılığı olan bu söz öbeğini kullanılmıştır. (ç.n.)



eski olması dışında pek bir özelliği yoktu; otelin duvarları bir metreden genişti ve odaları ufak ve alçak tavanlıydı.

Şehirde kimseyi tanımadığım için gideceğim her yere yürüyerek gidiyor ve etrafi geziyordum; Paris otobüs veya metroyla acele bir şekilde gezilmeyecek kadar ilginç bir yerdir. Akşamlarımı St. Michel Bulvarı'nda öğrenci kafelerinin etrafında avare avare dolaşarak geçiriyordum. Etrafta sanatçıları arıyordum ve ara sıra siyah bir şapka ve uçuşan bir boyunbağı görsem de buna nadiren ve çok farklı yerlerde rastlıyordum. Öğrencilerin hareketliliğinden usandığım zaman, birçok büyük empresyonistin yaşadığını ve stüdyolarının bulunduğunu bildiğim, Montmartre'in yukarı kısımlarına gitmek için uzun yürüyüşlere çıkıyordum. Fakat Montmartre bölgesi onların zamanından sonra birçok değişiklik geçirmişti ve Clichy Bulvarı artık tüm Amerika ve Avrupa'nın zevk ve eğlenceye dalmak için geldiği kalitesiz barlar ve pahalı gece kulüpleriyle doluydu. Sadece yüksekteki bölgeler, Sacré-Coeur Kilisesi civarı daha sessizdi ve o yükseklikten, zamanın kararttığı bir duvara yaslanarak aşağıda uzanan, ışıkla yıkanan Paris'i tamamen görebiliyordum.

Tam olarak açıklanamayan bir nedenden dolayı zamanın sanatçılarının başka yerlere göç ettiğini düşündüm çünkü kafe teraslarında oturan insanlar ya sıradan halk ya da keyif peşindeki yabancılar veya taşralılardı. Tekrar aramaya koyuldum; bir akşam şans eseri Jardin du Luxembourg'un üst kısmında yer alan ağaçlarla kaplı karanlığın yanından geçerken bir bulvara girdim. Bulvarı ortaladığımda, terasında hayat dolu genç adamların oturduğu bir kafeye vardım. Otururken bu adamların sanat hakkında konuştuklarını, Degas, Renoir ve diğer ressamların isimlerini andıklarını duydum ve çok sevindim. Bir süre sonra, yan masada oturan hayat dolu ve nüktedan genç bir



adamla sohbet etmeye başladım, sonradan öğrendim ki bu adam heykeltıraş Zadkine'di.

Muhtemelen İngiltere'de büyüdüğü için, rastladığı İngiliz veya İrlandalılar'a karşı diğerlerinden daha sıcakkanlıydı ve beni eserlerini görmek üzere bir gün stüdyosuna davet etti.

Zadkine'in stüdyosu, rue de Sèvres'in ilerisindeki dar bir yolda yer alıyordu ve buraya küçük bir kapıdan, asmaların sarıldığı bir avludan giriliyordu. Giriş sağ taraftaydı; birkaç basamak çıktıktan sonra bir anlığına tamamen karanlıkta kalıyor, sonra önünüze çıkan bir merdivenin sahanlığının ardından kendinizi Zadkine'in stüdyosunun kapısında buluyordunuz. Bu büyük odanın bir köşesi birçok cam levhadan oluşan büyük bir pencereyle kaplıydı; bu pencere bana Rembrandt'ın Filozof tablosundaki pencereyi hatırlatmıştı. Odanın her yeri Zadkine'in heykelleriyle kaplıydı. Girişte, gerçek boyutlarda tahtadan yapılmış, Yahya Peygamber – yanakları ve kaburgaları içe göçmüş, çekirge ve yaban balı yiyen adam –tasviri vardı; onun yanında, beyaz mermerden yapılmış, parıldayan bir kanatla örtülü çıplak bir kız tasviri – *Leda ve Kuğu* – yer alıyordu. Zadkine bana sağ duvarın karşısındaki köşede yer alan, tahta bir taban üstünde, yerde yatan bir adamın etrafında kederle boyun eğen bir grup böcek benzeri şeklin tasvirini – *Eyüp ve Arkadaşları* – gösterdi.

Odanın en dibinde, bir sobanın yakınında perdeyle ayrılmış bir bölme vardı; bu sobanın siyah borusu, yılan gibi kıvrılarak duvarda yükseliyor ve pencereden dışarıya çıkıyordu. Hücrede bir masa, birkaç sandalye ve kitaplarla dolu bir kitaplık vardı.

Zadkine eğlenceli, konuşkan ve hoşsohbet biriydi; "heykel"den söz ettiğinde bu kelimeye tuhaf bir duyumsal anlam kazandırıyordu. Her bir tahta veya taş parçasında hap-



solmuş, boylu boyunca uzanıp serbest bırakılmayı bekleyen bir beden gördüğünü söyleyerek bunu açıklıyordu. Bakımsız bir ağaç gövdesinde Yahya Peygamber’i görüp serbest bırakmıştı; o beyaz mermer parçasında *Leda ve Kuğu*’su hapsolmuştu. O vakit üzerinde çalıştığı büyük tahta parçasını göstererek şöyle dedi: “Bunda, hayal edebileceğiniz en heyecan verici geyik yaşıyor. Onu serbest bırakmam için Rusya’nın bozkırlarından buraya, Paris’teki stüdyoma kadar geldi.” Beni pencerenin önüne götürerek avluyu gösterdi; burada iki uzun sarıağaç gövdesinden yapılmış kadim figürler vardı. Bu figürlerin burada durmasının nedeni stüdyoya sığmayacak kadar büyük olmasıydı. “Vincennes’in ormanlarından alınmış olan Yecüc ve Mecüc” diye açıkladı Zadkine, “şimdi benim avlumun güzelliklerinin keyfini sürüyor. Heykelin canlı olması gerekir. Sabahın erken saatlerinde uykudadır, sonra ışık güçlendikçe uyanır ve sonunda gün ortasında tıpkı bir gül veya âşık bir kadın gibi doruğa ulaşır. Sonra akşam vakti, ilk ışıktaki yeniden doğmak üzere yine tıpkı bir çiçek gibi kapanır.” Konuşurken bir yandan da dövme pirinç tabanı ve süslü bir ağız olan bir Arap kahve cezvesinde kahve yapıyordu.

Sanatçılar ve bohemlerle arkadaşlık etme arzuma rağmen, herhalde ordu eğitimi almış olmam nedeniyle klasik bir şekilde giyinmeye devam ettim ve zaman zaman şemsiye bile taşıdım.

“Çok ağır giyinmişsiniz,” dedi Zadkine hoşnutsuzlukla, “Nina’yı hatırlayın.” diye devam etti. Ortak bir arkadaşımız olan İngiliz bir bayandan bahsediyordu. “Her dışarı çıktığımda bulvarda aşağı yukarı yürüyüp o çirkin kuyruğunu salladığını görüyorum. Paris’e gelince kuyruklarımızdan kurtulmamız lazım. Bu kuyruklar insanın ayağına dolanmaktan başka bir işe yaramaz.”

Sobanın yanındaki masaya oturup onu dinlerken kitaplığının raflarında, aralarında Swift’in *Güliver’in Gezileri* ile hariku-



lade, kişisel *Hizmetkârlara Talimatlar*'ın da bulunduğu bir dizi İngilizce kitap olduğunu gördüm.

“Bu kitapları Londra’dan getirdim,” dedi, “kitaplarım vicdanım olduğu için ben nereye gidersem onlar da benimle gelmek zorunda. Artık bir Parisli olduğum veya daha ziyade uluslararası bir kimliğe sahip olduğum için İngiliz yaşamımdan sadece bu kitaplar kaldı. Tıpkı kuyruklarımız gibi ulusal aidiyetimizden de kurtulmamız lazım.”

Birkaç gün sonra bulvarda buluştuk ve bana Savoy’a tatile gideceğinden bahsetti; Savoy’da “yılanlarla müthiş şeyler yapan” yaşlı adamlar olduğunu ve “bu adamların heykelini yapmak istediğini” söyledi. O tatildeyken stüdyosunu kiralamak isteyip istemediğimi sordu. O zamanlar Place de la Sorbonne’daki bir otel odasında yaşıyor olduğumdan, Paris’in tuhaf ve en orijinal stüdyolarından biri olan Zadkine’in stüdyosunun cazibesini tercih ettim. Kısa bir süre sonra, stüdyonun tahta ahalsinin arasında yerimi almak üzere oraya taşındım; bu sessiz ve düşsel arkadaşlar sanki hep geceleri kafeden dönüşümü bekliyordu. Sabahlarımı, Zadkine’in kitaplarını okuyup yazma denemeleri yaparak perdelenmiş hücrede geçiriyordum; akşamları ise sık sık Café Rotonde ve Raspail Bulvarı ile Montparnasse Bulvarı’nın köşesindeki Dôme’a gidiyordum.

O zamanlar sanat dünyasında büyük bir canlılık vardı; savaş-tan dönen genç adamlar modern yaşamı ortaya koymak için yeni bir sanat yaratmaktaki kararlılıklarını gösteriyordu. Marinetti’nin ünlü *Fütürist Manifesto*’su şimdiden hatırı sayılır derecede etkili olmuştu. Marinetti, sanatçıların önceden akla gelmemiş bir eser ortaya koymasını gerektiğini ve bu eserde sınıflarda ve stüdyolarda öğrenilen tüm doğruların ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiştir. “Klasik olan bizi ilgilendirmiyor. Yeni bir çağın başındayız” – bu görüş, Paris’teki La Rive



Gauche'un (Sol Kıyı) entelektüelleri üzerinde, manifestonun ilk olarak yayınlandığı Marinetti'nin müzelerle dolu Roma'sında olduğundan çok daha fazla etkili olmuştur. Tüm maceraların başında olduğu gibi büyük miktarda kargaşanın yanı sıra sahte liderlerin önderlik ettiği sayısız sahte başlangıç vardı. Herkes çığgın gibi denemeler yapıyor, yenilik el üstünde tutuluyordu; fikir elde etmek için her yol ve araca başvuruluyordu. Joyce'un bir arkadaşı olan bir müzisyen yüz adet mekânîk piyanonun yanı sıra sayısız başka mekânîk ses çıkaran aletlerle çalınmak üzere bir parça bestelemişti.

Zamanın önde gelen iki sanatçı kafesi Rotonde ile Dôme idi. Rotonde, Latinler ve diğer Avrupalıların, Fransızlar, İspanyollar, Ruslar ve diğer Slavların toplandığı yerd. Bu kafe alışlagelmiş kare, mermer kaplı masalar ve sayısız resimle dolu uzun, alçak tavanlı bir odadan ibaretti. Bir koridor boyunca çinko kaplı geleneksel bir tezgâh uzanıyordu; üzerinde gelenler, garsonların bağırarak verdikleri siparişler, çınlama ve tangaırtılar arasında alüminyum ısıtıcı dizisinin önünde durarak sabah kahvesini içip bir çörek yiyordu. Dışarıda ise, kafenin terası Montparnasse Bulvarı'na bakıyor, Nord Sud metro istasyonunun girişi tam karşıda kalıyordu. Buradan gelip geçen yollar, terasta oturup tartışan entelektüellere merakla ve alaycı bir şekilde bakardı. Kış aylarında teras cam bir bölmeyle çevrenir ve aralara kömür sobaları konurdu fakat bu korumaya rağmen insan kısa süre sonra içeriye gidip kafenin kapalı kısmında oturmaktan memnuniyet duyuyordu. Buraya devamlı olarak akan bir insan seli vardı: Sanatçılar, modeller, zevk düşkünleri ve siyasi devrimciler.

Rotonde'un tam karşısında, bulvarın diğer tarafında Café du Dôme vardı; burası İngilizce konuşanların – İngilizler, İrlandalılar, Amerikalılar ve biraz da Danimarkalı, İsveçli ve



Norveçli – başlıca uğrak yeri idi. Dôme'un iç kısmı Rotonde'dan daha dardı çünkü yarı daire şeklindeki büyük bir tezgâh, kafenin sol tarafının büyük kısmını kaplıyordu. Arka taraftaki odalar donuk ve hayal gücünden yoksundu; bu odaların yüksek pencereleri, Montparnasse Mezarlığı'nın duvarına kadar uzanmış bir dizi donuk evden oluşan, meşhur rue Morgue kadar iç karartıcı bir sokağın, rue de Lambre'in kasvetli, tarafsız evlerine bakıyordu. Dôme'un geniş ve iyi döşenmiş terası, oldukça iç karartıcı iç mekânı telafi ediyordu ve burada entelektüeller, Rotonde'un terasında olduğu gibi, akşamları gruplarını topluyordu; geceleyin uzaktan bakıldığında, ışıkların hafif sisi altındaki kafe, içinde birçok arı sürüsü olan büyük bir kovan gibi görünüyordu. Öğleden sonraları bile burada renkli gömlekleri, sandaletleri ve farklı şapkalarıyla dikkat çeken birkaç kişi oturuyordu ve önlerinde uzanan işlek bulvarı seyrederek saatlerce orada kalıyorlardı. Gerçekten sıcak ve değişken doğal Paris öğleden sonralarında, bu teraslarda oturanların bariz miskinlik ve dalgınlıkları, oradan geçen ve sinirleri zaten şehir trafiği yüzünden bozulmuş olan kamyon şoförleri ve diğer insanları bazen o kadar sinirlendiriyordu ki, birkaç kişinin frene basıp yarı uyanık ve hareketsiz entelektüellere kötü sözler söylediğine şahit oldum. Her akşam oraya gelip kamyonetini kafe terasının önüne parkeden bir adam vardı. Kamyonetinin üzerinde 'Fareler İtinayla Yok Edilir' yazıyordu, adamın işinin bu olduğu çok açıktı; entelektüeller burjuvaları nasıl küçük görüyor, onlardan nasıl nefret ediyorsa karşılığında burjuvalar da entelektüelleri küçük görüp onlardan nefret ediyordu.

Fransa'ya ilk gidişimde bir iş bulmaya ne vakit niyet ettiğimi söyleyemem; aslında bu fikir bana çok itici geliyordu. Sık sık kafelere gitmeyi, bulvarlarda dolaşmayı, arkadaşlarımla buluşmayı ve genel anlamda zihnimi geliştirmeyi tercih etsem de,



birden kendimi New York Herald'da bir nevi serbest sanat eleştirmeni olarak çalışırken buldum.

Savaş sırasında Londra'da Amerikalı heykeltıraş Jo Davidson'la tanışmıştım. Birlikte sık sık Piccadilly'de bulunan, adeta ateşli bir ihtişama sahip olan Café Royal'e giderdik. Hayatımı askerlerle geçirmiş olduğum için sanatçılar hakkında hiçbir şey bilmiyordum fakat bir karar verdim; hayatta kaldıysam sanatçıların arasına katılacaktım çünkü bu yegâne hayattı ve sanatçılar ilgimi çeken yegâne insanlardı.

Jo Davidson tanıştığım ilk uluslararası kimliğe sahip sanatçıydı. Zekâsı, canlılığı ve saygı göstermemi öğrettikleri fakat gizli gizli dalga geçtiğim – geleneksel düşünceye sahip kişiler bunu sezip, bedelini bana gizlice ödettiriyordu – tüm o âdetlerden uzak olması beni büyülemişti. Akşamları onu, bir diğer şen ve hoş insanın, Dan Rider'ın kitapçı dükkânına çağırıyordum ve sonra birlikte Café Royal'e, oradan bir restorana yürüyorduk; çoğunlukla da geceyi sabahın erken saatlerinde, etrafımızda Davidson'ın kişiliğinden etkilenmiş bir grup güzel kadınla birlikte bir gece kulübünde bitiyorduk.

Artık savaş sona ermiş olduğundan Paris'e yerleşmişti ve Amerikan Mezarlığı'na dikilecek devasa bir 'Piyade' heykeli yapmakla ilgileniyordu. İşte o zamanlar, beni *New York Herald*'da bir işe sokmayı teklif etti; bu iş için her hafta "Stüdyolarda" başlıklı bir yazı yazmam gerekiyordu. Davidson'un da dediği gibi, çok büyük olaylar oluyordu ve halk bunlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

"Sergilerde sorun yok," dedi, "reklamları yapıyor ve insanların bunlardan haberi oluyor. Fakat Paris'in dört bir yanındaki sayısız stüdyoda her gün olup bitenlere dair hiçbir şey söylenmiyor."

